

KAMRAN İMANOV

**ƏQLİ MÜLKİYYƏT:
FOLKLORUN VƏ ƏNƏNƏVİ
BİLİKLƏRİN QORUNMASI VƏ
ERMƏNİ PLAGİATÇILIĞI**

Bakı – 2018

Kamran İmanov,

Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri.

Əqli mülkiyyət: folklorun və ənənəvi biliklərin qorunması və erməni plagiatçılığı. Bakı, 2018

Bu kitabça Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri Kamran İmanovun Müəllif Hüquqları Agentliyinin təşkilatçılığı ilə 22 aprel 2009-cu il tarixində keçirilən “Azərbaycan folklorunun və ənənəvi biliklərin qorunması: erməni plagiatçılığı” mövzusunda seminarda etdiyi “Əqli mülkiyyət: folklorun və ənənəvi biliklərin qorunması və erməni plagiatçılığı” adlı prezentasiya əsasında hazırlanmışdır.

© Azərbaycan Respublikasının Müəllif Hüquqları Agentliyi, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

© Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyi, 2018

Mündəricat

I.	Giriş	5
II.	Ənənəvi mədəni nümunələrin (folklorun) Azərbaycanda hüquqi qorunması	9
III.	Ənənəvi biliklərin hüquqi qorunması	15
IV.	Erməni plagiatçılığı və onun kökləri	16
V.	Erməni absurdları	29

I. GİRİŞ

1. Nizami “Sirlər xəzinəsi” (Peyğəmbərin meracı f.).
Dahi şairin zəngin təbii-elmi, mifoloji, kosmoloji və dini bilikləri: müəlliflik hüququ + folklor + ənənəvi biliklər.

Mədəni ənənələr	
Ənənəvi mədəni nümunələr (folklor)	Ənənəvi biliklər

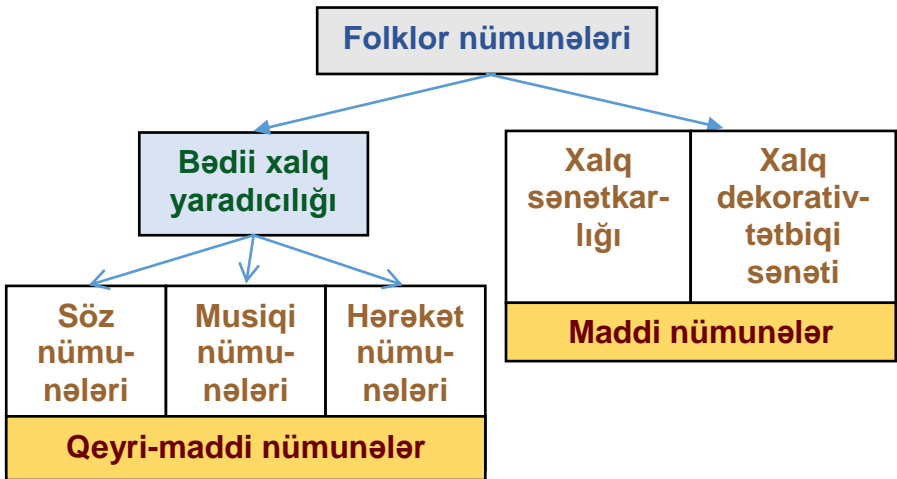
- Ənənə yaranan andan (beşikdən) son mənzilə qədər müşayiət edir.
- Ənənələrin qorunmasının humanitar-mədəni əhəmiyyəti.
- Ənənələrin qorunmasının təbii-elmi əhəmiyyəti.
- Ənənələr və ərazi iqtisadi inkişaf.

2. Ənənəvi mədəni nümunələr və ənənəvi biliklər nə deməkdir?

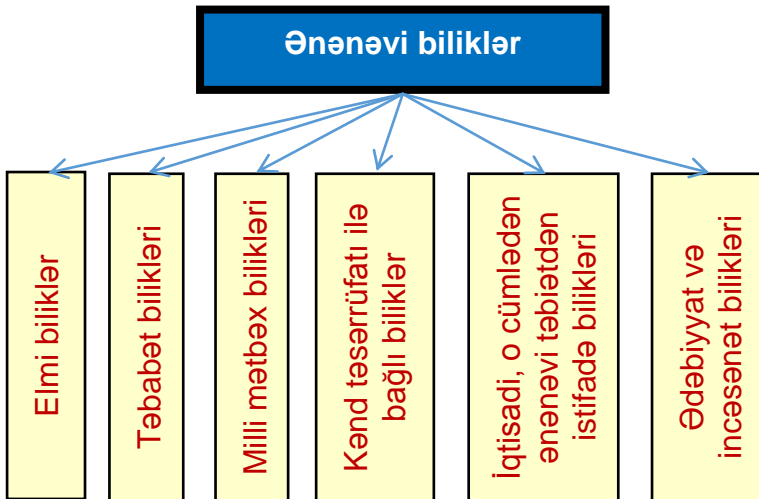
- **Folklor nümunəsi** – xalqın, onun ayrı-ayrı fərdləri tərəfindən yaradılan və qorunub saxlanılan, xalqın ənənəvi-bədii dəyərlərini, dünyagörüşünü, ümid və arzularını, bədii irsin xarakterik xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən şifahi şəkildə yaradılan söz sənəti nümunələri, xalq musiqisi, oyunları və rəqs-ləri, xalq sənətkarlığı və tətbiqi sənət nümunələri (maddi formada olan və olmayanlar), eləcə də digər xalq yaradıcılığı nümunələri (“Azərbaycan folklor nümunələrinin hüquqi qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu);

- **Ənənəvi biliklər** – ənənəyə əsaslanan əqli yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi olan və nəsildən-nəslə ötürülərək qorunub saxlanılan sənaye, elm, ədəbiyyat və incəsənət sahəsindəki yeniliklər və yaradıcılıq nəticələri.

Azərbaycan qanunvericiliyi və UNESCO-nun
 (“Folklorun qorunub-saxlanılmasına aid” Təvsiyələr)

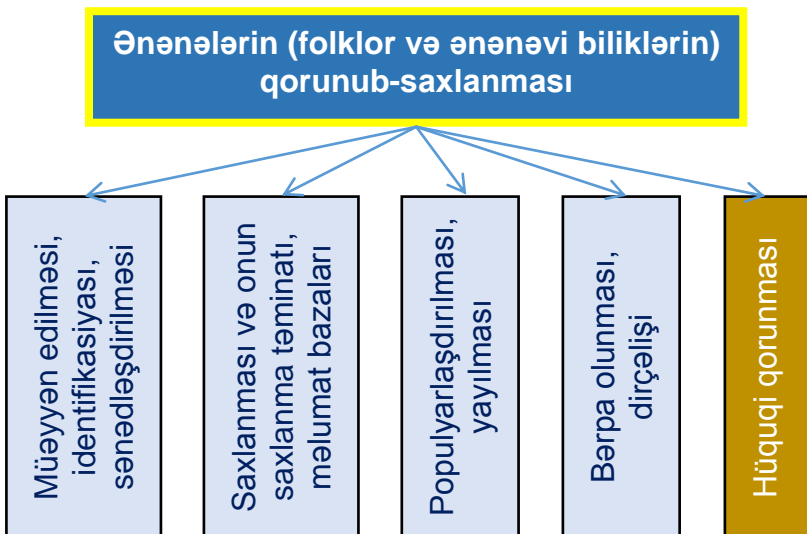


- **Söz nümunələri:** xalq, aşiq poeziyası, dastanlar, rəvayətlər, bayatılar, nağıllar, lətifələr, atalar sözləri və s.
- **Musiqi nümunələri:** muğamat, xalq mahnıları, instrumental musiqi və s.
- **Hərəkət nümunələri:** xalq rəqsləri, yallılar, oyunlar və s.
- **Xalq sənətkarlığı və tətbiqi sənət:** sənət-şəkillər, rəsmlər, qədim xalçalar, döymə və oyma işləri, heykəltaraşlıq, mis işləri, naxışlar, musiqi alətləri, memarlıq işləri və s.

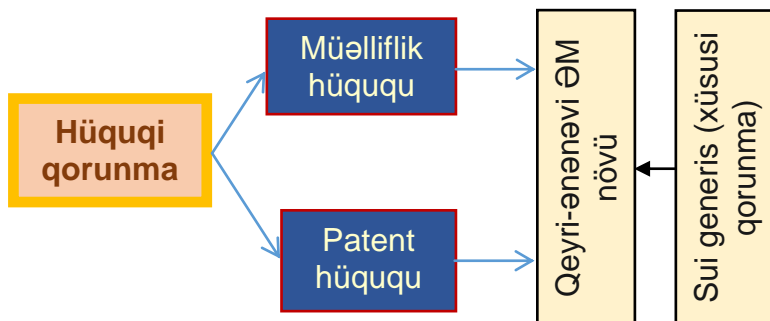


Ənənələr və genetik resurslar (canlı təbiət və insan resursları)

3. Qorunub-saxlanma nə deməkdir?

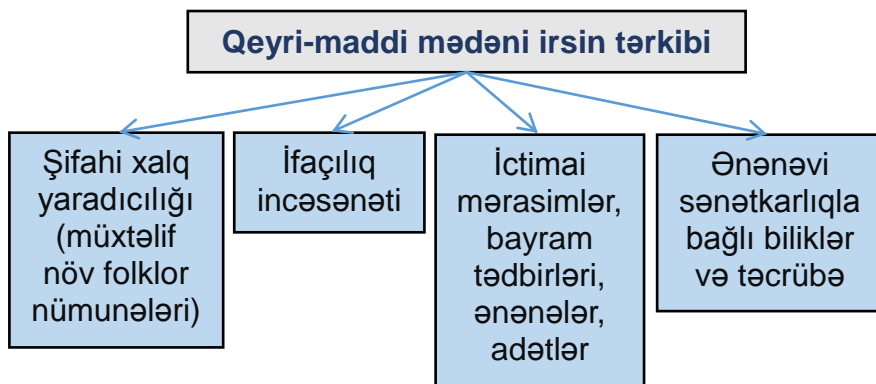


4. Hüquqi qorunma nə deməkdir?



5. Beynəlxalq miqyasda ənənəvi-mədəni nümunələr (folklor) və ənənəvi biliklər nə cür qorunur?

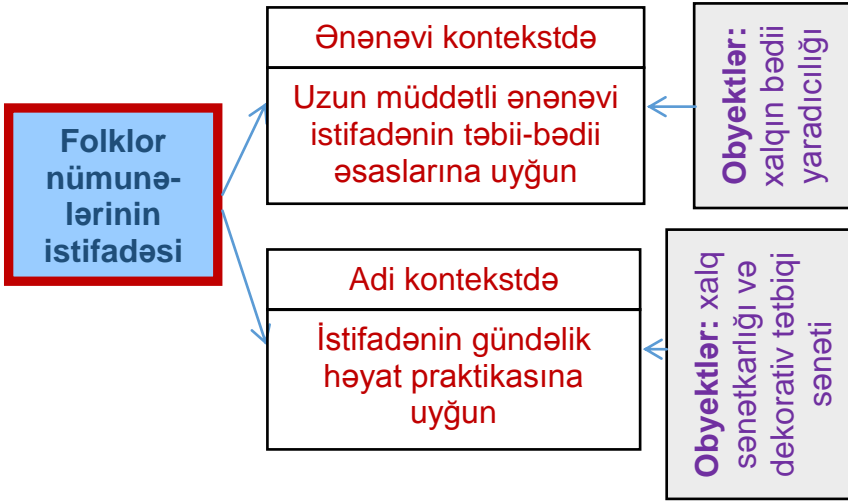
- Ədəbi və bədii əsərlərin qorunması haqqında Bern Konvensiyası (1886, Paris aktı 1971, Maddə 15 (4)).
- Folklor nümunələrinin qorunması, ənənəvi biliklərin qorunması haqqında Beynəlxalq Sazişlər (WIPO-UNESCO, müzakirə edilir).
- "Qeyri-maddi mədəni irsin qorunub-saxlanması haqqında" Konvensiya (UNESCO, 2004).



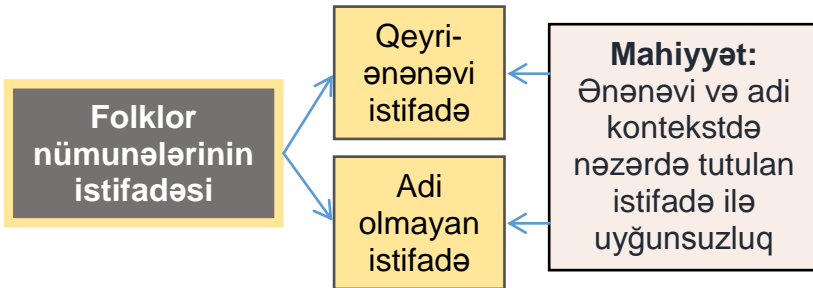
II. ƏNƏNƏVİ MƏDƏNİ NÜMUNƏLƏRİN (FOLKLORUN) AZƏRBAYCANDA HÜQUQİ QORUNMASI

- 1. Nə üçün ənənəvi mədəni nümunələr (folklor) müəlliflik hüququ ilə qorunmur?**
- Müəlliflik hüququ modelləri yaradıcı və hüquq sahibi kimi etnosları, millətləri və xalqları istisna edir.
- Folklor nümunələri əsərlərdən fərqli olaraq sonsuz (müddətsiz) qorunmalıdır.
- Müəlliflik hüququ meyar kimi “yaradıcılıq-orijinallıq” tələbini güdür.
- Folklor nümunələri şifahi olduğu halda obyektiv əks etmə tələbini ödəmir.
- Müəlliflik hüququ “ideya” və “mövzu”nu qorumur: folklor nümunələrinin “bədi stilstika” və “incəsənət texnikası”nın qorunmasını istisna edir.
- Müəlliflik hüququ vasitəsilə istifadə zamanı folklor nümunəsinin mənasının dəyişməsi təmin edilmir.

2. “Azərbaycan folklor nümunələrinin hüquqi qorunması haqqında” Qanun (04.08.2003).



Azərbaycan ərazisində ənənəvi və adi kontekstdə istifadə sərbəstdir (o cümlədən, kommersiya məqsədilə).



Qeyri-ənənəvi və adi olmayan istifadə müəyyən məhdudiyyətlərlə həyata keçirilir [hər hansı istifadə forması zamanı təbii məhiyyət və məzmununa xələl gətirməməklə məqsədi, təyinatı və bədii forması dəyişdirilə bilər. Maddə 6].

3. İstifadənin qaydaları.

- Toxunulmaz anlayışların mənası:

“**Məzmun**” – folklor nümunəsinin əsas mövzusu, mahiyyətinin ifadəsi, folklor nümunəsinin əsasını təşkil edən anlayış;

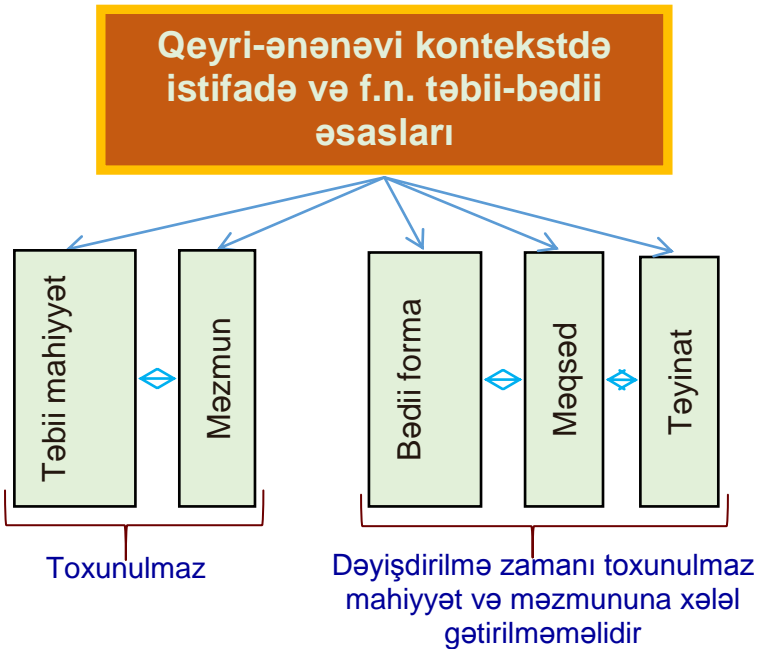
“**Təbii mahiyyət**” – məzmunun daxili əsası, onun mənası və məğzi.

- Məhdud dəyişdirilə bilən anlayışların mənası:

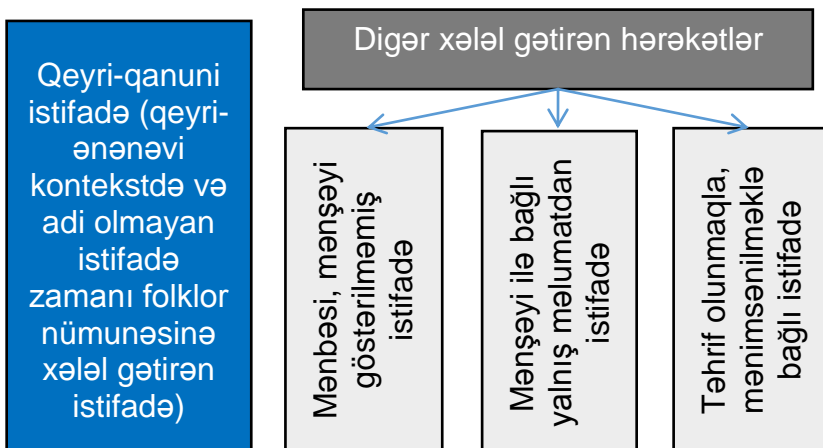
“**Forma**” (bədi) – zahiri ifadə üsulu, obrazlar(daxili forma), dil (xarici forma);

“**Məqsəd**” – mahiyyət, məzmun və forma ilə təməli qoyulmuş ifadə və ya nümayiş etdirilən son nəticə;

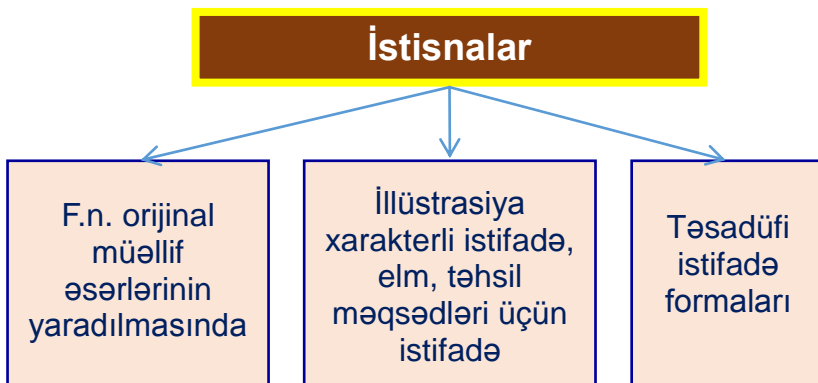
“**Təyinat**” – istifadəsi faktının tətbiqi sahəsi.



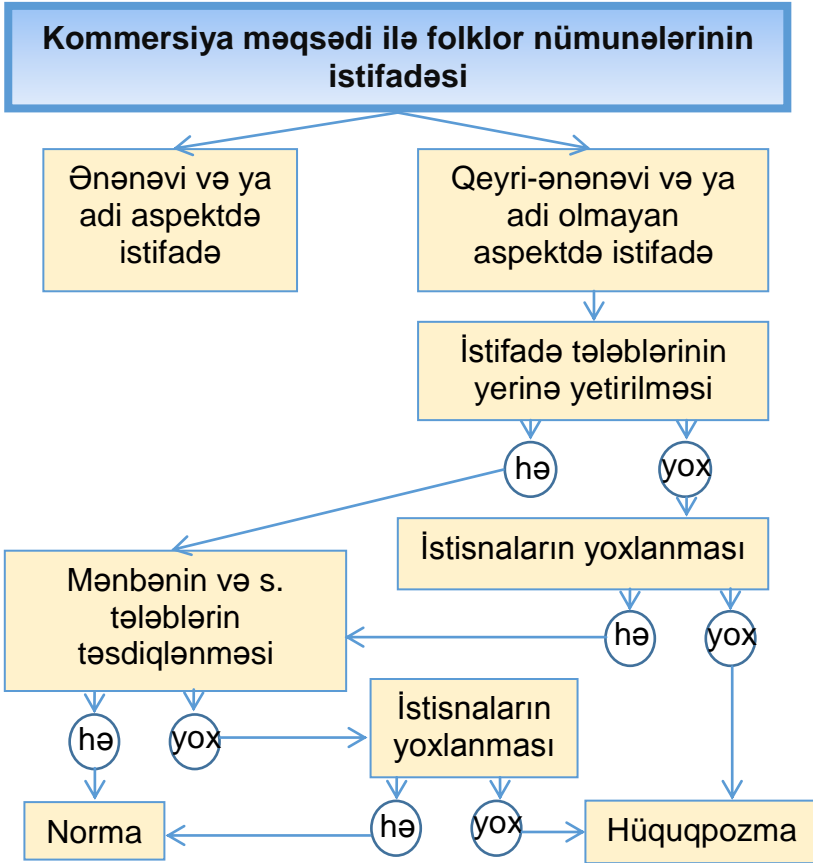
4. Qanun pozuntuları.



5.



6. Qanunun hüquqi mexanizminin strukturu.



7. Azərbaycan folklor nümunələrinin xarici dövlətlərdə istifadəsi "Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə əsasən tənzimlənir".

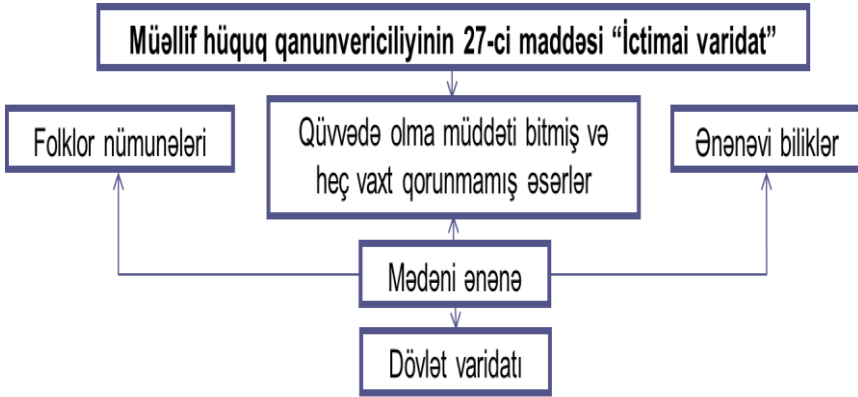
- Təklif:

6-cı maddəyə aşağıdakı məzmununda yeni 6.2-ci maddə əlavə olunsun və 6.2-ci maddə 6.3-cü maddə hesab edilsin:

“6.2. Azərbaycan folkloru nümunələrindən Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənar da başqa dövlətlərin hüquqi və fiziki şəxsləri tərəfindən kommersiya məqsədilə istifadəyə görə müvafiq icra hakimiyyəti orqanından icazə alınmalı və istifadəyə görə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada haqq ödənilməlidir. Həmin vəsait müvafiq icra hakimiyyəti orqanının hesabına köçürülür və əqli yaradıcılığın həvəsləndirilməsinə, habelə folklor nümunələrinin qorunub saxlanmasına və zənginləşdirilməsinə sərf olunur”.

III. ƏNƏNƏVİ BİLİKLƏRİN HÜQUQİ QORUNMASI

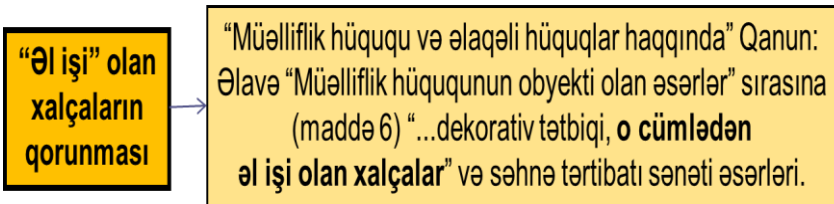
1. Ənənəvi bilikləri nə cür qorumaq.



2. "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında" Qanuna əlavə və dəyişikliklər. (27-ci maddə "İctimai varidat").

3. Xüsusi Hökumət Qərarı.

4. Xalçaların qorunması.



*“Mən dəfələrlə demişəm və təkrar edirəm ki,
biz informasiya hücumuna keçməliyik”.*

İLHAM ƏLİYEV

IV. ERMƏNİ PLAGİATÇILIĞI VƏ ONUN KÖKLƏRİ

1. Gəlmə etnosun “Böyük Ermənistan” mifik xülyası və torpaqların əsl sahibi olan xalqın maddi və qeyri-maddi mədəni irsini mənimsəmək, özününküləşdirmək və erməniləşdirmək iddiası.

- ✓ “Böyük Ermənistan” və “böyük erməni mədəniyyəti” çirkin niyyətləri.
- ✓ İntellektual və maddi mədəniyyət oğurluqları, tarixi-coğrafi uydurmaları və saxta tarix formalaşdırılması üsulları.
- ✓ Erməni təbliğat maşınının riyakarlığı, mif yaradıcılığının ictimai şüura yeridilməsi: “erməni “əzabkeşliyi”, və “tənha qalmış” xalq və s. erməniliyin iç üzünü və əsl simasını gizlədən uydurmaları.
- ✓ “...Erməni təbliğat maşınında marksist dialektikasının üç metodu hərəkətə gətirilmişdir: tarixin təzədən yazılması, erməni xalqını istismar edənlərin məxfi sui-qəsdə barədə tezisi və mənəviyyat naminə, bilərəkdən onu hüquqla dəyişik salaraq, rəqibin günahlandırılması”. (J.Malevil)

Əlavə edək ki, erməniçilik həmişə özünə xas olan məqsəd və niyyətləri rəqibin bonuna qoymuşdur.

“Avropanın gələcəyi üçün kifayət qədər ağır nəticələr riski olan erməni təbliğat maşınının özbaşınalığının dayandırılması üçün bütün sağlam fikirli insanların reaksiya verməsi vacibdir” (J. Malevil).

2. “Gəldim, gördüm, ...mənimsədim”.

- Azərbaycan xalqının ƏM-ni, qeyri-maddi və maddi mədəni irsinin mənimsənilməsinə, özünüküleşdirilməsinə və erməniləşdirilməsinə xidmət edən – erməni yadelli (yabançı) “nağıllar”, – tarixin saxtalaşdırılmasına yönəldilən “lətifələr”-absurdlar.

3. Ermənilərin etirafları və xarici mütəxəssislərinin fikir və düşüncələri.

- Ermənilər özləri, erməni tarixi və tarixlərindəki saxtakarlıqlar haqqında.

Eqişe Çarens (tanınmış erməni şairi): *“Bizdə riyakarlıq ana bətnində olarkən yaranır”.*

Ovanes Tumanyan (məşhur şair və yazıçı): *“... Həqiqi qurtuluş daxilən başlanmalıdır, çünki biz daxiləndən xəstəyik”.*

Qevorq Aslan (tanınmış tarixçi): *“Ermənilərdə dövlətçilik olmamışdır. Onlar vətən hissi və siyasi bağlarla bağlı deyillər. Erməni vətənpərvərliyi yalnız yaşadıkları yerlə bağlıdır”.*

Manuk Abeqyan (tanınmış ədəbiyyatşünas, dilçi və folklorşünas, akademik): *“...Erməni xalqının kökləri haradadır, buraya necə, nə vaxt, haradan və hansı yollarla gəlib... Bizdə dəqiq və aydın sübutlar yoxdur”.*

Levon Dabeqyan (tanınmış tarixçi): *“...Ermənilər öz milli varlığı üçün birbaşa ... türklərə borcludurlar. Əgər biz bizanslar və ya başqa avropalılar arasında qalsaydıq, erməni adı ancaq tarixi kitablarda saxlana bilərdi”.*

Aykazyan (tarixçi): *“İlkin erməni sülaləsi tarixi şəxsiyyətlərdən yox, uydurulmuş nağıllardan götürülən şəxslərdən ibarətdir. Movses Xorenisinin özü beşinci yüzilliyin tarixçisi deyil, o yeddinci yüzillikdə yaşayan saxtakar-tarixçidir”.*

Ermənilər Azərbaycan dilinin təsiri haqqında

- Xaçatur Abovyan, (müasir erməni ədəbiyyatının banisi, yazıçı, pedaqoq, mütəfəkkir:) *“Türk dili lənətə gəlsin, ancaq bu dil Allahın xeyir-duasını alıb... bütün şadlıqlarda və toy mərasimlərində biz türkcə oxuyuruq”*. (X.Abovyan. “Ermənistanın yaraları” romanı).
- Xaçatur Abovyan: *“Bizim xalq danışmaq dilində nəinki azərbaycanca ancaq ayrı-ayrı sözləri, eləcə də bütöv cümlələri də işlədir”*. (X.Abovyan, Əsərlərinin tam toplusu, V cild, Yerevan, EEA nəş. 1950, erm.).
- Xaçatur Abovyan: *“Öz səslənməsi, poetikliyi və ahəngdarlığı ilə, qrammatik cəhətdən tatar [Azərbaycan] dili başqa dillər arasında ən yaxşısıdır”*. (Xaçatur Abovyan. “Ermənistanın yaraları” romanı).
- *“Türkcə [Azərbaycan dili] bizim dilə o qədər daxil olub ki, bizdə mahnılar, şeirlər, atalar sözləri türkcə [azərbaycanca] səslənir”*.
- Xaçatur Abovyan: *“Yeni və qədim dillərin [erməni] əsas fərqi danışmaq tərzində və sintaktik quruluşundadır. Bu nöqtəyi-nəzərdən qədim erməni dili (“qrabar”) Avropa dillərinə oxşayır, yeni erməni dili isə (“aşxarabar”) türk [Azərbaycan] dilinə oxşayır”*. (X.Abovyan, Naxaşavıq, Yerevan. 1940, erməni dilində).
- Qazaros Ağayan: *“... Bu dil [Azərbaycan] ermənilər üçün doğma kimidir... Məhz buna görə də biz azərbaycanca oxuyuruq”*.
- Manuk Abeqyan, (tanınmış ədəbiyyatşünas, dilçi, folklorşünas): *“Bədbəxtlikdən bizim dil çoxmənalı sözlərlə, oxşar məna daşıyan ifadələrlə kasıbdır və*

buna görə də biz yaxşı tanıdığımız türk [azərbaycan] dilinə müraciət edirik". (M.Abeqyan, "Xalq nəğmələri").

- Qraça Açıyan, (tanınmış ədəbiyyatşünas, dilçi, akademik): *"... türk [azərbaycan] dilinin təsiri altında erməni dilinin hətta qrammatik qanunauyğunluğu və qaydaları da dəyişib"*. ("Yeni erməni ədəbiyyatının tarixi", Vaqarşabat, 1906, ermənicə).

Ermənilər Azərbaycan dastanlarının mənimsənilməsi haqqında

- Qazaros Ağayan: *"... Türklər [azərbaycanlılar] onu [Koroğlunu] türk [azərbaycanlı], kürdlər – kürd, ermənilər isə – azərbaycanlılaşdırılmış erməni hesab edirlər. Onun mahnılarını türk [Azərbaycan] və kürd dillərində ancaq ermənilər oxuyurlar, başqa xalqlar isə öz dillərində oxuyurlar"*. (Q.Aqayan, Seç. əsərlər, Yer., 1939, erm.).
- Q.Ağayan: *"...bizim aşuqların şeirlə dastanları yoxdur, onların hamısı azərbaycandır"*.
- *"Biz Polisdə nəşr olunmuş dastanın türk variantında şerhərin təhrif olunmuş hissələrini düzəlttik..."* və *"biz Atrpatakanın türk dilini onun şifahi formasında saxladıq, erməni variantında isə Ararat dialektini əsas götürürdük"*. ("Fərhad və Şirin" in türk və fars dillərindən müqayisəli tərcüməsi. SMA, Tiflis, "Mədəniyyət" Mətbəəsi, 1913).
- *"Kəndlilərin və zəhmətkeşlərin bu rəvayətləri sevmələrini, onların bu əsərlərə xüsusi hörmət və ehtiramını nəzərə alaraq..., biz bu tərcüməni onların ixtiyarına buraxırıq"*. ("Fərhad və Şirin" in türk və fars dillərindən müqayisəli tərcüməsi. SMA, Tiflis, "Mədəniyyət" Mətbəəsi, 1913).

- *“Erməni zəhmətkeşləri uşaqlıqdan başlayaraq türk aşıqlarının dilindən eşitdikləri müxtəlif dastanların təsiri altında olurdular. Buna görə də müasir cəmiyyət bu dastanları erməni dilində oxumağı arzulayır.”* (Tiflis, Vartanyansın nəşriyyatı, 1897).
- Məşhur erməni aşığı Atrpet: *“Biz [ermənilər] Kərəmi türklər [azərbaycanlılar] və türkmənlərlə bərabər sevirik. Atrpatakanın (Azərbaycan) əyalətlərində, əsasən də Xoy və Urmiyyə əhalisi arasında çətin ki, bu dastanın üç-dörd variantını bilməyən türk [azərbaycanlı] tapılar. Hamıda həm çap, həm də əlyazma nüsxəsi var...”*. (“Fərhad və Şirin”in türk və fars dillərindən müqayisəli tərcüməsi. SMA, Tiflis, “Mədəniyyət” Mətbəəsi, 1913).

Ermənilər Azərbaycan atalar sözlərinin mənimsənilməsi haqqında

- ✓ A.Terteryan: *“Ermənilər ünsiyyətdə və danışiq dilində həmişə Azərbaycan atalar sözləri və məsələrinə müraciət edərdilər...”* (A.Terteryan “Abovyanın yaradıcılığı”. Yerevan 1941, erməni dilində).
- ✓ E.Arustamyan, (folklorşünas): *“Azərbaycan atalar sözləri və məsələlərinin çoxu ermənilər tərəfindən ilkin halda, erməni dilinə tərcümə olunmadan istifadə olunur, ona görə ki, onların dərin fəlsəfi mahiyyətinin saxlanması bu cür tərcüməyə yol vermir”*.
- ✓ Q.Ağayan: *“İlahi, Vartiter uşaqdır, onun hələ on dörd yaşı var. Buna baxmayaraq o, yaşına görə çox şey bilir, nəinki təkcə uşaq kimi danışır, hətta danışanda “Zər qədrini zərgər bilər” kimi türk [Azərbaycan] atalar sözünü işlədir.”* (Q.Ağayan, “Əsərləri”, 3-cü hissə).

- ✓ A.Qanalanyan, (məşhur folklorşünas, akademik): *“Kefi konne, kandi koxvini”, “Bir ili u pir ili” və “Həsən keçəl, keçəl Həsən” – müvafiq Azərbaycan atalar sözlərinin erməniləşdirilmiş variantlarıdır. Yuxarıda deyilənlər, hər şeydən öncə onunla təsdiq edilir ki, nümunə göstərilmiş üç atalar sözünün hər biri erməni və azərbaycanlıların birgə yaşadıkları (Qarabağ, Zəngəzur) rayonlarda və ya Azərbaycanın sərhəd rayonlarında meydana gəlmişdir. Bu da bir sübutdur ki, atalar sözlərindəki “kənd, bir, pir” (yaxşı, düz) sözləri, xüsusən də Həsən adı erməni dilində ayrılıqda işlənmişdir, bu sözlər Azərbaycan dilindən gətirilmişdir.”* (A.T.Qanalanyan, “Atalar sözləri” Yerevan, EA-nın nəşri 1955, səh. 34).

Ermənilər Azərbaycan bayatılarının mənimsənilməsi haqqında

- Xaçatur Abovyan: *“Mən bayatıları qələmə almışam ki, ermənilər məclislərdə, süfrə başında erməni dilində bu türk [azərbaycan] söyləmələrini istifadə edərək öz dillərini şirinləşdirsinlər. Ona görə ki, dili heç nə şeir misraları və mahnılar kimi gözəlləşdirmir...”*. (X.Abovyan, Əsərlərinin tam toplusu, EEA nəş., 1947, erm.).
- Manuk Abeqyan: *“Bizim əlimizdə bayatıların 1700-dən çox variasiyası var. Bədbəxtlikdən bizim dil çoxmənalı sözlər, oxşar mənə daşıyan ifadələr cəhətdən kasıbdır və buna görə də biz yaxşı tanıdığımız türk [azərbaycan] dilinə müraciət edirik”*. (Manuk Abeqyan, “Xalq mahnıları”, 1904).
- M.Nalbandyan, (yazıçı, tənqidçi, filosof): *“...Lakin nəğmələrin çoxunu biz türklərdən [azərbaycanlılar-*

dan] götürmüşük. Mən ermənilərin yaşadığı çox yerlərdə olmuşam. Həmişə təmiz ermənicə olan bir şey eşitmək istəmişəm. Təəssüf ki, bu günədək mən buna nail olmamışam!” (M.Nalbandyan: “Qədim şerlər və nəğmələr barədə”, Əsərlərinin tam toplusu, I cild).

- Avetik İsaakyan, (tanınmış şair, akademik): “*Erməni xalqı da bayatıları çox sevir, həm də Azərbaycan bayatılarını oxuyurlar. Ancaq Qarabağ və Zəngəzur erməniləri azərbaycanlılar kimi bayatını çox yaxından duyur və onun vasitəsi ilə öz arzularını ifadə edirlər*”. (A.İsaakyan. Seçilmiş əsərləri. IV cild. Yerevan, 1951).
- Qazaros Aqayan: “...*Türk [Azərbaycan] bayatılarını istifadə etməyimizin səbəbi ondadır ki, məhz bu dildə istədiyiniz qədər ikimənəli və çoxmənəli sözlər vardır*”.

Ermənilər Azərbaycan aşiq yaradıcılığının mənimsənilməsi haqqında

- K.Qostanyans: “...*qusanları [erməni aşıqları] erməni adlandırmaq düzgün deyil, onlar yalnız ona görə ermənidirlər ki, erməni ailələrində doğulmuşlar*.” (Tiflis, 1898, erməni dilində).
- K.Qostanyans: “*Mən əvvəlcə şerləri əzbərləyirdim, əlifbanı öyrəndikdən sonra isə onları yazmağa başladım... Yazdıqlarımın mənasını tam olmasa da, müəyyən qədər başa düşürdüm... Aşıqlar erməni dilində deyil, türk dilində ifa edirdilər. Aşıqlarımız arasında erməni dilində ifa etmək haqqında hələ təsəvvür yox idi... Bizim aşıqların erməni dilində olan şerlərlə dastanları yoxdur, hamısı yalnız*

- türk dilindədir*". (Əsərlər, 3-cü cild, erməni dilində, 1893-cü ilin Memuarları).
- M.Nalbandyan: *"...erməni aşıqlarını yalnız erməni ailələrində doğulduqlarına görə erməni hesab etmək olar"* və *"onlar hər zaman Azərbaycan ustalarının yaradıcılığına söykənmişlər"*, yaxud *"istifadə etdikləri musiqi alətləri – saz, santur, kaman və ya kamança, bağlama türklərə məxsusdur"* (Seçilmiş əsrləri, 1 cild).
 - Leo (Arakel Babaxanyan) (tarixçi, yazıçı, tənqidçi, professor): *"Həyat tərzini tərənnüm edərkən aşıqlar türk [Azərbaycan] dilinə üstünlük verirlər, ona görə ki, o, erməni dilindən daha mənalı və zəngindir"*.
 - Q.Levonyan: *"Erməni aşıqları tərəfindən götürülən adlar kimi, onların şeir və musiqilərinin adları da - hər şey Azərbaycandır"*. ("Erməni aşıqları" Aleksandropol, 1892, erməni dilində).
 - Trdat Balean, (dini xadim, folklor toplayıcı və nəşir): *"Aşiq alətlərinin adları türkcədir – saz, santur, kaman, yaxud kamança, bağlama"*. (Erməni aşıqları. Toplayanı Trdat Balean. I cild. İzmir. Mamuryan nəşriyyatı. 1911, səh.9, erməni dilində).
 - *"Hətta şerlərin adları da türkcədir: qoşma, dastan, qələndər, müstəzad-qələndər, müxəmməs-qələndər, divani, qəzəl, rübai-divani, müsəddəs-divani, səmai, müsəddəs-səmai, naxşikar-səmai, ədəkli-səmai, dübeyti, müxəmməs, təcnis, zəncirləmə, dildəyməz, əlifləmə, sətrənc, qitə, qəsidə, nəqarət və s.* ("Erməni aşıqları. Toplayanı Trdat Balean. I cild. İzmir. Mamuryan nəşriyyatı. 1911, erməni dilində).
 - A.Arşaruni, (ədəbiyyatşünas): *"Azərbaycan dili demək olar ki, erməni aşıqları və erməni xalqı üçün*

doğma dil olmuşdur. Əks təqdirdə onlar [aşıqlar] dinləyicilərin rəğbətini qazana bilməzdilər və onların dili dinləyicilər üçün anlaşılmaz olardı". (A.Arşaruni. Nizami və erməni ədəbiyyatı. Almanaz "Nizami". III kitab, baki, 1941).

Ermənilər Azərbaycan musiqisi və mahnılarının mənimsənilməsi haqqında

- X.Abovyan: *"...ermənilər ancaq türkçə oxuyurlar", "...ermənilərin mahnı ilə dastanları yoxdur".*
- S.Palasyan, (məşhur ədəbiyyatşünas): *"Bizim mahnıların motivləri fərqlənir ...və ümumiyyətlə, hansı xalqın təsiri altında oluruqsa, onun mahnılarını da özümüzünkü hesab edirik". (S.Palasyan. "Erməni nəğmələri", S.Peterburq, 1868, erm.).*
- M.Nalbadyan: *"...Buna baxmayaraq, əksər musiqi və nəğmələr türklərdən [azərbaycanlılardan] götürülüb. Mən ermənilərin yaşadığı çox yerlərdə olmuşam. Həmişə təmiz ermənicə olan bir şey eşitmək istəmişəm. Təəssüf ki, bu günədək mən buna nail olmamışam!". (M.Nalbadyan, "Qədim şer və nəğmələr haqda", Toplu əsərlər, 1-ci hissə).*
- A.Spendiarov: *"Opera üçün musiqi materialı qismində mənə xalq havaları lazım idi. Bəzi şeyləri şəxsən özüm yazdım, mənə lazım olan nəğmələrin yazıldığı çoxlu qrammofon valları və onların işlənmiş, həmçinin N.F.Tiqrانovun əsərlərindən ibarət nəşr olunmuş toplularını əldə etdim. Bu böyük materialda N.Tiqrانovun yazıları parlaq surətdə fərqlənirdi, mən onların üzərində öz operamda bir neçə orkestr epizodları qurdum. Beləliklə, birinci tamaşadakı fars marşı üçün "Heydəri"ni və "Novruz ərəbin"dən parçaları, böyük rəqs Almast üçün ta-*

mamilə “Kəndirbaz”ın nəğmələrini istifadə etdim. (Qumresi, «N.F Tiqranov və Şərq musiqisi”, L., 1927).

- N.Tiqranov: “... A.Spendiyarovun not yazısı kitabçasında çoxlu qeydlər var... bir sıra muğamların yazısı var: “Mahur”, “Rast”, “Çahargah”, “Şüşdər”, “Kürd Şahnaz”. Bu yazıların əksəriyyəti Spendiya-rov tərəfindən öz əsərlərində istifadə olunub”. (N.Tiqranov. “A.Spendiarov”. M. Muzika. 1971).

Xaricilər ermənilər və erməni tarixi haqqında

- ✓ Herodot, (“xalqlar tarixinin atası”): “Fəratın yuxarı axınında yerləşən ölkəni Ermənistan adlandırırdılar”. Ermənilər “Erməni adlandırılan yaylanın qərb hissəsində yaşayırdılar”. (Herodot, “Tarix”; “Elm” nəş., L., 1972).
- ✓ Bizans imperatoru Mavrikinin (582-602) İran şahı Xosrova ünvanlanmış məktubundan: “... xalq [ermənilər] ... bizim aramızda yaşayır və ara qarışdırır...”. (M.Abeqyan adına Ədəbiyyat İnstitutu tərəfindən hazırlanmış və 1986-cı ildə Yerevanda “Sovetan Qrox” nəşriyyatı tərəfindən dərc edilmiş “Erməni orta əsrlər ədəbiyyatı”).
- ✓ “Ensiklopediya lüğəti” cild 1, F.Brokqauz və İ.Efرونun redaksiyası ilə (SP 1800): “Ermənilər bütövlükdə, demək olar ki, heç bir zaman və ya yalnız çox qısa bir müddətdə bütöv bir dövlət kimi bir hökmdarın hakimiyyəti altında olmuşlar. Tarixi planda ermənilər – hind-avropa qəbiləsinin iran qolunun bir budağıdır. Ölkənin qədim tarixi demək olar ki, məlum deyil. Daşqın haqqında Moisey əfsanəsi ilə bağlı qədimdə ölkənin şimal hissəsinə verilən “Ararat” adı mixi yazılarda və Herodotda

rast gəlinmir. Qədim farslar bu ölkəni Armin adlandırdılar. İndiki ermənilər tərəfindən düzəldilmiş tarix də qədim erməni milli yazılara əsaslanmır. Onlar öz qədim tarixlərini Tövrat hekayələri ilə bağlayırlar, bu da onların çox sonrakı xristian mənsəliyini sübuta yetirir”.

- ✓ R.Tompson: *”Moisey nəinki erkən Erməni tarixini dünya səhnəsinə yerləşdirmək və erməni qəhrəmanları haqqında əfsanə və rəvayətləri əlaqəli sxemə salmağa çalışırdı, o həm də həmin tarixin çoxunu qərəzli şəkildə ona görə dəyişdirmişdir ki, öz havadarlarını məşhurlaşdırsın və onları parlaq nəsillə təmin etsin”.* (R.Tompson, M.Xorenasinin Erməni tarixinə giriş” Tərcümə və şərhlər R.Tompsonundur, London, Qarvard Universitetinin nəşr. 1978).
- ✓ Eduard Qibson: *”[Xorenskiy] yaxşı tarixçi üçün tələb olunan heç bir dəyərə malik olmamışdır”.*
- ✓ F.Makler (məşhur Avropa tarixçisi): *”Bəllidir ki, Ermənistan, yeni tarixi dövrlərdən bəri bu adı daşıyan coğrafi rayon erməni adlandırılan xalqın daimi yaşayış yeri olmamışdır...”.* (F.Makler, “Erməni milləti”, Paris, 1924).
- ✓ C. və K.Makkarti: *”Ermənilər, misal üçün protestantizmi qəbul etmiş erməniləri, həmçinin erməni katolik (unitar) kilsəsinə aid olanları da “erməni” anlayışına daxil edərək onu genişləndirmişlər. Avropada mövcud olan millətçiliyin tiplerindən fərqli olaraq, dil və mədəniyyət “erməniliyin” nə olduğunun müəyyənedicisi ola bilməz, ona görə ki, çox erməni türklərlə dil və mədəniyyəti bölüşmüşdür”.* (C. və K.Makkarti “Türklər və ermənilər”, 1996).

Xaricilər Azərbaycan dilinin ermənilərə təsiri haqqında

- Fransız səyahətçisi J.B.Tavernye: *“Türkcə - Şərqi ən asan dillərindən biridir. Yüksək məziyyətləri, bu dillə təmkinli ifadə, səslənməsi ona gətirib çıxarıb ki, bu dil bütün sarayda və imperatorluqda yeganə danışq dilidir”*.
- M.Lermontov: *“Türkcə - Asiyanın fransızcasıdır”*.
- Avqust fon Haksthauzen: *“Ermənilər öz mahnılarını ermənicə yox, tatar [türk] danışq dilində qoşur və oxuyurlar, çünki məhz bu dil Cənubi Qafqaz xalqları arasında ünsiyyət, ticarət və anlaşma dilidir. Bu nöqteyi-nəzərdən bu dil Avropada geniş işlənən fransız dili ilə müqaisəyə gələ bilər. Bununla bərabər, bu dil xüsusi poeziya dilidir. Çox güman ki, erməni şeirlərinin zəif yayılmasının səbəbi məhz bundadır, ən məşhur erməni şairləri, əsərlərinin geniş yayılması üçün həmişə tatarca [azərbaycanca] yazırdılar”*.

Xaricilər Azərbaycan musiqisi və mahnılarının təsiri haqqında

- S.Qinzburq: *“Oktyabr inqilabından əvvəlki mərhələdə Spəndiyarovun əsas nailiyyəti musiqidə Şərq obrazlarının təcəssümü üçün yeni təsirli vasitələrin tapılması idi”*. Əsasən türk-Azərbaycan musiqi ənənələrinin əksini tapdığı *“Kırım eskizləri”*, *“Üç palma”*, *“Şərq beşiyi”*, *“Tatar mahnısı”* və Spəndiyarovun digər əsərləri Lyadova israr etməyə imkan verdi ki, *“onun (Spəndiyarovun) Şərqi öz yaradıcılarımız tərəfindən istifadə olunmayana qədər yeni idi”*. (“Musiqi” 1970, Moskva).

- A.Xaçaturyana aid fikir: *“Uşaq və gənclik çağlarında Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan mahnılarını ifa edən aşiq-xalq müğənnilərinin yaradıcılığı unudulmaz təəssürat qoyub... Saz və ya tarın müşayiəti altında onlar [aşıqlar] özlərinin qəhrəmanlar, aşiqlər barədə bitmək bilməyən hekayələrini danışdılar... Fərhad və Şirinin sadıq, fədakar sevgisi... nəinki mahnılarda, həmçinin şer və poemalarda da mədh olunurdu”*. (İ.Proxorov və Q.Skudina, “Musiqi” 1987, Moskva).
- Məşhur mütəxəssis A.Koroşenko: *“... ermənilərin özlərinin xalq musiqisi yoxdur”*. (A.Koroşenko. “Şərq, daha çox Qafqaz musiqisinin müşahidələri” əsəri. “Moskva xəbərləri”, 1986).

V. ERMƏNİ ABSURDLARI

1. Azixantrop absurdu.
2. Qafqazda ilk xristianlıq absurdu.
3. Alban əlifbası və erməni yazı nümunəsi absurdu.
4. Albaniyanın ədəbi irsin mənimsənilməsi absurdu.
5. Albaniyanın maddi mədəni irsinin mənimsənilməsi absurdu.
6. Etimoloji ekvilibristika və akademik absurdu.
7. Erməni tarixşünaslığı və çar-sülaləsi absurdu.
8. Kürəkçay absurdu.
9. Aşırıq absurdu.
10. Qəbirlər absurdu.
11. Gəmiqaya absurdu.
12. Atlı-erməni absurdu.
13. "Dənizkənarı" ermənilər absurdu.